

Τα Χριστούγεννα

1. Κάλαντα

Την παραμονή των Χριστουγέννων, τα παιδιά σχημάτιζαν ομάδες που ξεκινούσαν στις 5 το πρωί και έλεγαν τα κάλαντα στις νοικοκυρές, την ώρα που αυτές ζύμωναν το Χριστόψωμο. Τότε, σπάνια τους έδιναν χρήματα, γιατί οι άνθρωποι ήταν φτωχοί, και η ανταμοιβή τους ήταν γλυκά, όπως ραβανί ή κουραμπιέδες, αυγά, καρύδια ή φρούτα.

Τα κάλαντα ξεκινούσαν με την εισαγωγή:

«Χριστούγεννα πρωτόγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου.

Για βγάτε, ιδέστε, μάθετε οπού Χριστός γεννιέται,
γεννιέται κι' ανατρέφεται στο μέλι και στο γάλα.

Το γάλα τρώνε οι άρχοντες το μέλι οι αφεντάδες
και τα μελισσοβότανα τα λούζονται οι κυράδες...».

Και περιλάμβαναν παινέματα του σπιτιού:
«Εδώ που τραγουδήσαμε πέτρα να μην ραΐσει
κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνους πολλούς να ζήσει.

Να ζήσει σαν τα ψ'λα βουνά, να ασπρίσει σαν τα χιόνια,
να ζήσει χρόνους εκατό και ναν τους απεράσει,
να ζήσει με το ταίρι του και να καλοπεράσει
να ζήσουν τα παιδάκια του να τα νοικοκυρέψει
κι αγγόνια και δισέγγονα να πιάσει να χαϊδέψει...»

2. Το Χριστόψωμο

Την Παραμονή των Χριστουγέννων, οι γυναίκες σηκωνόντουσαν, από τα χαράματα, και ζύμωναν το Χριστόψωμο, το οποίο πήγαιναν στην εκκλησία ανήμερα των Χριστουγέννων. Για το ευλογημένο ψωμί του Χριστού χρησιμοποιούσαν πάντα τα καλύτερα υλικά και το παραδοσιακό ζύμωμα. Οι νοικοκυρές ζύμωναν πολύ καλά το αλεύρι με το προζύμι και με το ζυμάρι έφτιαχναν πρώτα έναν πάτο στο ταψί. Γύρω γύρω έβαζαν ένα στεφάνι. Ύστερα, έβαζαν το ζυμάρι στο ταψί και πάνω στο ζυμάρι έκαναν σταυρό και «σφραϊδα» (σφραγίδα). Το στόλιζαν με μύγδαλα και καρύδια στις γωνιές και το πασπάλιζαν με σουσάμι. Ακόμη, έβαζαν και λίγο τυρί στις άκρες, για να είναι καλά τα ζώα του σπιτιού. Επίσης, μέσα στο Χριστόψωμο έβαζαν ένα νόμισμα και όποιος το τύχαινε στο κομμάτι του, ήταν ο τυχερός της χρονιάς. Από την ίδια ζύμη έφτιαχναν και «λειτουρ(γ)ιά» (πρόσφορο).

Με διαφορετική επιμέλεια και «αώτο» (ομηρική λέξη), δηλαδή προζύμι, οι νοικοκυρές παρασκεύαζαν το «Ύψωμα» για τους νεκρούς, το οποίο,

κομμάτι-κομμάτι, το πρόσφεραν σε όλους και, όσο περίσσευε, το είχαν στο χριστουγεννιάτικο τραπέζι.

Ανήμερα των Χριστουγέννων, πήγαιναν τα Χριστόψωμα στην εκκλησία, όπου ο παπάς τα ευλογούσε και μετά τα “σήκωνε” λέγοντας “Πλούσιοι επτώχευσαν και επείνασαν”, δηλαδή έβγαζε το αντίδωρο και το έβρεχε με κρασί (ύψωμα). Τα Χριστόψωμα κόβονταν στο οικογενειακό τραπέζι. Πριν τα κόψει ο νοικοκύρης του σπιτιού, τα ακουμπούσαν όλοι με το δεξί τους χέρι, το σταύρωναν τρεις φορές με το μαχαίρι και το έκοβαν λέγοντας « του χρόνου να είμαστε όλοι καλά». Οι παραδοσιακές συνταγές δεν μεταδιδόταν με γραπτά κείμενα, αλλά, από στόμα σε στόμα, από μάνα σε κόρη και διατηρούνται έως σήμερα.

3. Το μεγάλο κούτσουρο ή «Χριστόξυλο»

Την παραμονή των Χριστουγέννων, ο νοικοκύρης διάλεγε το πιο όμορφο, το πιο γερό, το πιο χοντρό ξύλο από βελανιδιά και ένα άλλο από πουρνάρι. Η νοικοκυρά φρόντιζε να έχει καθαρίσει το σπίτι και ειδικά, το τζάκι, ώστε να μη μείνει ούτε ίχνος από την παλιά στάχτη. Καθάριζαν ακόμη και την καπνοδόχο, ώστε να μην μπορούν να βρουν πατήματα και να κατέβουν στο σπίτι οι καλικάντζαροι, δηλαδή τα κακά δαιμόνια.

Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, όταν όλη η οικογένεια ήταν μαζεμένη γύρω από το τζάκι, ο νοικοκύρης του σπιτιού άναβε την καινούρια φωτιά και έβαζε στην εστία τα κούτσουρα που είχε διαλέξει και τα «πάντρευε». Με την φωτιά που έκαιγε, πίστευαν ότι ζεσταινόταν ο Χριστός στη φάτνη Του. Σε κάθε σπιτικό, οι νοικοκυραίοι προσπαθούσαν η φωτιά να καίει μέχρι τα Φώτα. Έτσι κρατούσαν μακριά από το σπίτι τους καλικάντζαρους και τη στάχτη που μάζευαν έως τα Φώτα, τη σκόρπιζαν γύρω από το σπίτι, στα χωράφια και τους στάβλους, για να διώχνει το κακό!

4. Τα πάγανα (καλικάντζαροι)

Οι άνθρωποι πίστευαν ότι από την Παραμονή των Χριστουγέννων έως τα Φώτα, κυκλοφορούσαν τα Πάγανα, δηλαδή καλικάντζαροι, που ήταν κατάμαυροι και άσχημοι. Αυτά, όλο το χρόνο πολεμούσαν να κόψουν το δέντρο της ζωής που στην κορυφή του είναι ο Θεός. Όταν κόντευαν να το κόψουν, έρχονταν τα Χριστούγεννα και έτσι, αυτά έβγαιναν στην επιφάνεια της γης, για να τρομάξουν τον κόσμο. Μέχρι να επιστρέψουν, όμως, το δέντρο της ζωής είχε και πάλι θεριέψει, ώστε, η προσπάθειά τους άρχιζε από την αρχή.

Η παράδοση έλεγε ότι τα Πάγανα έμπαιναν από το τζάκι, ανακάτευαν τα αλεύρια, τρώμαζαν τον κόσμο και έκαναν ζημιές. Επίσης, έλεγε ότι

γυρνούσαν στις γειτονιές με διάφορες μορφές, ως δαίμονες, ως γαϊδούρια ή ως παρέες που έπαιζαν μουσική, και μόλις άκουγαν ανθρώπινη λαλιά, την έπαιρναν και ο άνθρωπος έμενε βουβός.

Γι' αυτό, οι νοικοκυρές το πρωί των Χριστουγέννων έριχναν τη στάχτη της φωτιάς στα τέσσερα σημεία του σπιτιού για να τα διώξουν ή έβαζαν λιβάνι στο τζάκι για να μην μπορέσουν να κατέβουν από την καπνοδόχο.

5. Η γουρουνοχαρά

Ένα από τα σπουδαιότερα γεγονότα του έτους ήταν η σφαγή του χριστουγεννιάτικου γουρουνιού, το οποίο οι άνθρωποι εξέτρεφαν, μήνες πριν, με ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή, αφού ήταν φτωχοί και έτρωγαν σπάνια κρέας. Σχηματίζονταν μικρές ομάδες από φίλους, συγγενείς ή γείτονες σφαχτάδες που πήγαιναν στο σπίτι του καθενός και έσφαζαν το γουρούνι της οικογένειας. Μετά τη σφαγή, κρεμούσαν το γουρούνι, αφαιρούσαν την καρδιά, τα έντερα, το συκώτι και το σπλήνα, αλλά δεν έκοβαν το κρέας αμέσως. Στα πόδια του γουρουνιού κρεμούσαν ένα πιρούνι, για να μην φάνε το σφάγιο τα Πάγανα (καλικάντζαροι). Αφού

κρύωνε το κρέας, αφαιρούσαν το ξύγκι(λίπος) που το αποθήκευαν και το χρησιμοποιούσαν ως λάδι. Με το ξύγκι και ψαχνό έφτιαναν και τσιγαρίδες. Με τα εντόσθια έφτιαναν σπληνάντερο για τα Χριστούγεννα, λουκάνικα, καθώς, επίσης, έβραζαν, τηγάνιζαν ή περνούσαν στη σούβλα ως μεζέ, όσα έντερα περίσσευαν. Το ψαχνό κρέας το έκαναν παστό με αλάτι, προκειμένου να διατηρηθεί και να μπορούν να το καταναλώνουν για πολύ καιρό. Τέλος, τα κόκκαλα, αφού βράζονταν, τοποθετούνταν μέσα σε λίπος για να διατηρηθούν για μελλοντικό μαγείρεμα, ενώ, κομμάτια όπως τα πόδια ή τα αφτιά γίνονταν πατσάς, ώστε να μην πεταχτεί τίποτε από το σφάγιο. Ακόμα και η κύστη του γουρουνιού γινόταν μπάλα ποδοσφαίρου για τα παιδιά! Επειδή όμως η όλη εργασία είχε ως επακόλουθο το γλέντι και τη χαρά, γι' αυτό και η ημέρα αυτή καθιερώθηκε με την ονομασία «γουρουνοχαρά ή γρουνουχαρά».

6. Την ημέρα των Χριστουγέννων

Νωρίς το πρωί, χτυπούσε η καμπάνα της εκκλησίας και όλοι πήγαιναν στην λειτουργία. Κατά την επιστροφή τους, ετοίμαζαν το γιορτινό οικογενειακό τραπέζι. Έψηναν το σπληνάντερο και το μεσημέρι, έτρωγαν συχνά σούπα από κότα, τράγο ή άλλο κρέας. Στο κέντρο του τραπεζιού, υπήρχε ένας μαστραπάς με κρασί, έκοβαν το Χριστόψωμο σε ένα δίσκο σε κομμάτια όσα και τα μέλη της οικογένειας, τοποθετούσαν τον δίσκο πάνω στο κρασί και ο καθένας έπαιρνε το κομμάτι του. Το απόγευμα, έκαναν επισκέψεις σε όποιον είχε γιορτή.

ΣΧΟΛΙΟ:

Όλα τα ανωτέρω έθιμα σχετιζόντουσαν, άμεσα, με το γεγονός της γέννησης του Χριστού και τη σημασία αυτής για την ζωή του ανθρώπου. Με σημείο αναφοράς την χαρά για την γέννηση του Θεανθρώπου, οι άνθρωποι ήθελαν να τραγουδήσουν (κάλαντα), να έχουν την ευλογία του Χριστού (χριστόψωμο), να προσευχηθούν (θρησκευτική λειτουργία), να προστατευθούν από το κακό (καλικάντζαροι), να δείξουν αγάπη ο ένας στον άλλον και φυσικά, να γιορτάσουν (τρώγοντας και πίνοντας) σε οικογενειακές γιορτές.

Η Πρωτοχρονιά

1. Τα κάλαντα της παραμονής

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς τα παιδιά πήγαιναν και έλεγαν τα κάλαντα:

«Άη – Βασίλης έρχεται,

Γενάρης ξημερώνει

Αρχιμηνιά κι αρχιχροονιά
κι αρχή καλός μας χρόνος

Βασίλη πούθεν έρχεσαι
και πούθε κατεβαίνεις;

Από τη μάννα μ' έρχομαι
και στο σχολειό πηγαίνω
βαστάει εικόνα και χαρτί
χαρτί και καλαμάρι.

Το καλαμάρι έγγραφε
και το χαρτί ομίλει.

Βασίλη μ' ξέρεις γράμματα
πες μας την Άλφα – Βήτα.

Και το ραβδί ήταν χλωρό
και πέταξε βλαστάρια.

Κι απάνω στα βλαστάρια του
πέρδικες κελαηδούσαν.

Δεν ήσαν μόνο πέρδικες
ήσαν και περιστέρια.

Πετάχτηκε μια πέρδικα
και πάει στην κρύα βρύση
και βρέχει τον αφέντη της
τον πολυχρονεμένο και δόμ'
και με τον κόπο μου...»

2. Η κουλούρα

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, οι νοικοκυρές ζύμωναν και έφτιαχναν τις κουλούρες με έναν σταυρό επάνω. Επίσης, έφτιαχναν τη Βασιλόπιτα και πολλά γλυκά, όπως το παραδοσιακό ρεβανί και κουραμπιέδες. Πολλές φορές, μάλιστα, αφού έμενε ζυμάρι από την κουλούρα, έφτιαχναν και τηγανίτες ή τηγανόψωμο για πρωινό.

3. Το βράδυ της παραμονής

Τα παιδιά έβαζαν στα τζάκια σκάλες, για να τους ρίξει ο Άη – Βασίλης δώρα και να τα βρουν το πρωί.

Στα σπίτια ήταν έθιμο να παίζουν χαρτιά περιμένοντας την αλλαγή του χρόνου.

Στο τραπέζι εκτός από γλυκίσματα, υπήρχαν κρέατα και κυρίως χοιρινό αφού όλοι εξέτρεφαν στα σπίτια τους γουρούνια που τα έσφαζαν για τα Χριστούγεννα. Επίσης, έψηναν σουφλιμά και τσιγαρίδες στο τζάκι.

4. Γούρι για καλή τύχη

Το πρωί της Πρωτοχρονιάς, όταν τα μέλη της οικογένειας έβγαιναν από το σπίτι, πατούσαν πάνω σε μία μεγάλη πέτρα, την οποία είχε τοποθετήσει στο κατώφλι η νοικοκυρά από την παραμονή, για γούρι. Επίσης, μετά την επιστροφή από την εκκλησία, ο νοικοκύρης έμπαινε πρώτος στο σπίτι με το ρόδι στο χέρι και αφού το έσπαγε, ρίχνοντάς το με δύναμη κάτω, έκανε ευχές για το σπίτι και την οικογένειά τους.

5. Μποναμάς

Οι παππούδες οι γονείς και άλλοι συγγενείς, έδιναν μποναμάδες, δηλαδή χαρτζιλίκι στα παιδιά.

Ανήμερα, εκτός από μποναμάδες, έδιναν στα παιδιά και κέρματα, για να είναι "σιδερένια". Τα παιδιά με τα χρήματα που μάζευαν, παίζανε το «στριφτό», ενώ άλλα αγόραζαν κάτι που επιθυμούσαν όλη την χρονιά.

ΣΧΟΛΙΟ :

Όλα τα ανωτέρω έθιμα είχαν έντονο θρησκευτικό στοιχείο, αφού οι άνθρωποι συνέδεαν την έναρξη του νέου έτους με την γέννηση του Χριστού, την ευλογία του και την προστασία του για καλή τύχη. Με την γέννηση του Χριστού, ξεκινούσαν όλα από την αρχή, και γεννιόταν η ελπίδα για το καλύτερο, ώστε, οι άνθρωποι ήταν χαρούμενοι, ξόρκιζαν το κακό, έκαναν δώρα και γιόρταζαν με τις οικογένειές τους.

Τα Φώτα

1. Τα κάλαντα

Την παραμονή των Φώτων, τα παιδιά πήγαιναν και έλεγαν τα κάλαντα των Φώτων:

«Σήμερα τα φώτα κι ο φωτισμός
η χαρά μεγάλη κι ο αγιασμός.
Κάτω στον Ιορδάνη τον ποταμό
κάθετ' η κυρά μας η Παναγιά.
Ή οργανο βαστάει, κερύ κρατεί
και τον Αϊ-Γιάννη παρακαλεί.
Αϊ-Γιάννη αφέντη και βαπτιστή
βάπτισε κι εμένα Θεού παιδί.

Ν' ανεβώ στον ουρανό
να μαζέψω ρόδα και λίβανο...»

2. Ο μικρός αγιασμός

Την παραμονή των Φώτων γινόταν και ο μικρός αγιασμός στην εκκλησία, που λεγόταν «πρωτάγιαστη» ή «φώτιση». Αυτόν τον αγιασμό έπαιρνε ο παπάς και πηγαίνοντας στην ενορία του, αγίαζε τα σπίτια, τους ανθρώπους και τα χωράφια. Όλοι του πρόσφεραν και διάφορα φιλοδώρηματα.

4. Ο μεγάλος αγιασμός των υδάτων

Ανήμερα των Θεοφανίων, γινόταν ο Μεγάλος Αγιασμός και το πέταγμα του Σταυρού στα νερά της λίμνης Τριχωνίδας ενώπιον όλων των αρχών και των πολιτών της ενορίας. Οι πιστοί γυρίζοντας στο σπίτι, έβαζαν το μπουκαλάκι με τον αγιασμό στο εικονοστάσι και το φύλαγαν, εκεί, για όλο το χρόνο.

Εκείνη την ημέρα, όλοι έκαναν μπάνιο με το νερό που είχε αγιασθεί και φορούσαν καινούργια ρούχα, για να φωτιστούν.

ΣΧΟΛΙΟ :

Όλα τα ανωτέρω έθιμα είχαν οπωσδήποτε θρησκευτικό χαρακτήρα, αφού τα Φώτα και ο αγιασμός των υδάτων, συμβόλιζε για τους ανθρώπους τον εξαγνισμό από κάθε τι κακό, την κάθαρση και την νέα αρχή για ένα νέο έτος με υγεία, χαρά και ευημερία, ο οποίος θα έχει ευλογηθεί από τον Θεό.

Πηγές: <https://iaitolokarnania.gr>, <https://www.gnoristetinellada.gr>,
<https://agriniotimes.gr>, <https://www.e-ea.gr>, <https://katounanews.gr>

photo: Giorgos Kardaras